

ÇALIŞANLARIN BÜTÇELERİNDE SOSYO-KÜLTÜREL HARCAMALARIN YERİ: ÇANAKKALE'DE ÖĞRETMENLER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA*

Dr. Ebru KANYILMAZ POLAT**

ÖZET

Çalışmak insanoğlunun varolduğu günden beri yaşamın parçası olmuş bir aktivitedir. Çalışmanın gelir elde etme fonksiyonu yanında bireye psikolojik ve sosyolojik olarak da faydaları vardır. Ancak günümüzde bireyler çalışmalarına karşılık her zaman refah içinde yaşama fırsatı bulamamaktadır. Özellikle toplumda çok önemli bir görev üstlenen ve asgari ücretin neredeyse üç katı maaş alan öğretmenlerin maaşlarının yetersizliği öğretmenlerin motivasyonunu olumsuz etkilemektedir. OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye'de öğretmenlerin çok yetersiz maaş aldıkları görülmektedir. Bu çalışmada öğretmenlerin gelir ve giderleri, sosyo-kültürel harcamalara ne kadar bütçe ayırabildikleri ve kendilerini refah içinde görüp görmedikleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenler, Yoksulluk, Harcamalar.

ABSTRACT

Working is an activity that is part of daily life of human beings since their existence. Besides its function of providing living it also has psychological and sociological benefits. However, individuals can not find an opportunity to live in wealth compared to work they conduct. Particularly, insufficient wages of teachers who have almost three times higher minimum wage and commit a very important societal role affect their motivation negatively. When compared with OECD member countries it is seen that teachers in Turkey receive low levels of wages. In

* Bu çalışmanın sonuçları Türkiye Ekonomi Kurumu'nun 1-3 Eylül 2010 tarihinde Girne-KKTC'de düzenlediği Uluslararası Ekonomi Konferansı'nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

this study incomes and expenditures of teachers, the amount of expenditures that they spare for socio-cultural expenses and whether or not they see themselves living in wealth have been investigated.

Keywords: Teachers, Poverty, Expenditures.

GİRİŞ

Çalışma ve iş kavramları, bireyin yaşamını sürdürebilmesi için yapmak zorunda olduğu en önemli aktivitelerden biridir. Sosyal ve ekonomik bir faaliyet olarak çalışma ve iş kavramları insanoğlunun varoluşundan beri yaşamın en merkezi faaliyetlerinden biri olmuştur (Kapız 2001; Özkalp 2003: 2).

Toplumların norm, inanç ve değerlerine bağlı olarak tarihsel süreç içerisinde çalışmaya farklı anlamlar yüklenmiştir. Antik Yunan'da çalışmak küçük düşürücü ve kölelere özgü bir faaliyet olarak görülmüştür. Modern zamanlarda ise; birey açısından ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak anlam ve önem kazanmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında insanların varlıklarını sürdürmelerinin yolu olarak çalışmaya atfedilen değer artmış ve yaşamın odak noktası haline gelmiştir (Keser 2005: 362; Lordoğlu, Özkaplan ve Törüner 1999: 32–33).

Çalışmak ve bir iş sahibi olmanın kuşkusu en temel işlevi gelir elde etmektir. Çalışma üretim sürecinin bir parçası ve bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmesi için gerekli geliri elde etmenin bir yoludur. Özellikle modern çağda ücret dışında geliri olmayan bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri bir iş sahibi olarak çalışmalarına bağlıdır (Koray 2000: 136).

Diğer yandan bir iş sahibi olmak bireye ekonomik, toplumsal ve psikolojik faydalar sağlamaktadır (Koçel 2010: 621). Çalışmak ve iş sahibi olmak bireylere bir sosyal statü ve saygınlık kazandırmaktadır. Jahoda'ya göre iş sadece ekonomik bir yapı değil aynı zamanda sosyal bir kurumdur (Kapız 2001). Özellikle modern- endüstriyel toplumda çalışma maddi ihtiyaçların karşılanması ve zenginlik yaratma sürecinden öte, bireylerin kendini gerçekleştirme ve kimlik kazanmasının da bir aracı haline gelmiştir (Bozkurt 2006: 327). Çalışmak bireyi toplumla bütünleştiren, kendini gerçekleştirme ve ait olma hissi veren bir aktivitedir (Morin 2004: 3). Çağımızda iş, yaşamda saygı kazanmanın en etkili yoludur (Özkalp 2003:2).

Çalışma ve iş sahibi olma bireye öz saygı kazandıran bir kimliktir. Marx'a göre insan öz varlığını çalışmada bulmaktadır. Veblen'e göre çalışma insanın içinden gelen bir güdüdür. Çalışma bireye kendi gerçekleştirme, zekâsını geliştirme, tamamlayıcı ve güçlü hissetme, işe yarama gibi içsel tatminler sağlamaktadır (Morin 2004: 3; Ergil 1978: 102). Yapılan bazı araştırmalar ekonomik olarak ihtiyaçları olmasaydı bile bireysel ve psikolojik doyum nedeni ile bireylerin çalışmaya devam edeceklerini ortaya koymuştur (Keser 2005: 365).

Çalışma ve gelir elde etme çabası öncelikle kişilerin yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını giderme amacı taşımaktadır. Ücret dışında geliri olmayan bireyler çalışarak elde ettikleri kazanç ile öncelikle temel ihtiyaçlarını karşılamak durumundadırlar. Temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra çalışan birey sosyal- kültürel harcamalara bütçe ayırmaktadır.

Bireyler ihtiyaçlarını belli bir hiyerarşik sıra içerisinde karşılamaktadırlar. Elde ettikleri gelire temel ihtiyaçlarını karşılayan bireyler bütçeleri oranında yeni ihtiyaçlara yönelebilmektedir. Bireylerin ihtiyaçlarının hangi sıra ile karşıladıklarını açıklayan teorilerin en yaygın kullanılanı Maslow tarafından ortaya atılan İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teoridir.

Bu çalışmada öğretmenlerin gelirleri ile refah içinde yaşayıp yaşayamadığını, gelirlerinin ne kadarını temel harcamaları dışında kullanabildikleri ve sosyo-kültürel harcamalara ne oranda bütçe ayırabildikleri araştırılmıştır. Çalışma Çanakkale ilinde eğitim-öğretim veren ilköğretim ve lise düzeyindeki okullardaki öğretmenleri kapsamaktadır. 2008-2009 güz yarıyılında Çanakkale ilinde çalışan 1451 öğretmenden 233 tanesine yüzyüze anket uygulanmıştır. Toplanan veriler aracılığı ile öğretmenlerin gelirleri ile ne kadar mutlu oldukları, gelirlerinin ne kadarını sosyo-kültürel harcamalara ayırabildikleri ve kendilerini refah içinde görüp görmedikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

MASLOW'UN İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ

İnsanları çalışmaya iten birçok faktör vardır. Gelir elde etme fonksiyonu dışında ihtiyaçlarını giderme, var olma, kendini gerçekleştirme gibi birçok faktör kişiyi çalışmaya itebilir. Kişileri motive eden faktörleri "Motivasyon Teorileri" ortaya koymaktadır. Bazı Motivasyon teorilerine göre kişileri motive eden faktörler içselken (Kapsam teorileri), bazı teoriler dışsal faktörlerin kişileri motive ettiğini öne sürmektedir (Süreç Teorileri) (Koçel 2010: 621-638).

Kapsam teorilerinden en bilineni Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisidir. Abraham Maslow, insan gereksinimlerini bilimsel bir biçimde inceleyen ilk düşünürdür. Maslow kişilerin neden bazı fedakarlıklara katlanarak örgütlerde çalışmayı kabul ettiklerini araştırmıştır. Araştırmaları sonucunda Maslow, insanların biyolojik, sosyal ve psikolojik bir varlık olması nedeniyle ihtiyaçlarının da bu yönde olduğunu ve ihtiyaçlarını tatmin etmek için çaba harcadıklarını saptamıştır (Eren 2008: 30-31).

Maslow kişilerin motive olmasını iki temel varsayıma dayandırmaktadır. Birinci varsayıma göre davranışlar, kişilerin ihtiyaçlarını gidermeye yöneliktir. İkincisi; ihtiyaçların karşılanmasında hiyerarşik bir sıra izlenmektedir. Birey en tabandaki ihtiyacını karşılanmadan bir üst sıradaki ihtiyacına yönelmemektedir (Maslow 1970: 16-17).

Maslow'un yaklaşımına göre doyuruldukça bir üst basamağa çıkan ihtiyaçlar beş ana grupta toplanmaktadır. En alt basamaktaki ihtiyaçlar kişilerin en temel ve ilkel ihtiyaçlarıdır. En üst basamaktaki ihtiyaçlar ise temel ihtiyaçları doyurulmuş kişilerin ihtiyaç duyacağı daha üst seviyedeki ihtiyaçlardır (Luthans 1995: 150). İhtiyaçlar hiyerarşisi Şekil 1'de görülmektedir.

(Eren 2008: 32; Koçel 2010: 624).

Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi'nde en altta yeme, içme, uyuma, cinsel ihtiyaçlar gibi kişilerin fizyolojik olarak yaşamlarını devam ettirmeleri için gerekli ihtiyaçlar yer almaktadır. Fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasından sonra bir üst düzeydeki güvenlik ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Güvenlik ihtiyacı kişinin fiziki ve duygusal açıdan her türlü tehdit altında olmama ve korunma ihtiyacını ifade etmektedir. Can ve mal varlığının korunması ihtiyacıdır. Üçüncü basamaktaki ihtiyaçlar sosyal ihtiyaçlardır. Sosyal ihtiyaçlar kişilerin sevmeye, sevilme, ait olma, arkadaş olma gibi duygusal ve topluma ait ihtiyaçlarıdır. Bir üst düzeydeki ihtiyaçlar kişinin sahip olduğu yeteneklerin takdir görmesi, kendini değerli, yeterli görme, var olmasının faydalı ve gerekli olduğunu düşünmesi ihtiyacını içeren "kendini gösterme" ihtiyacıdır. İhtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan son ve en üst basamak kişinin kendini gerçekleştirme, topluma entegre olarak sahip olduğu potansiyeli ve yetenekleri geliştirme ihtiyacıdır (Sabuncuoğlu, Tüz 2008: 52-53; Tevrüz 2002: 102-103; Koçel 2010: 624-625, Luthans 1995: 150).

Maslow, kişileri davranışa ya da çalışmaya motive eden faktörlerin hiyerarşik basamaklar halinde meydana geldiğini savunmaktadır. Örneğin Maslow, açlık ihtiyacını giderememiş bir kişinin kendini gerçekleştirme ihtiyacı ile motive olamayacağını savunmaktadır. Maslow'un çalışması bazı açılardan

eleştirilmektedir. Yaklaşımın eleştiri alan yönleri; ihtiyaçların kesin bir çizgi ile birbirinden ayıramayacağı, doyurulmamış ihtiyaçların mutlaka bir güdüleyici olamayacağı, motivasyonun ele alınışının çok bireysel olması ve toplumdaki topluma değişebilecek motiveleri genellemesidir (Tevrüz 2002: 104; Sabuncuoğlu & Tüz 2008: 54). Ancak İhtiyaçlar Hiyerarşisi yaklaşımını genel bir kalıp olarak görmek daha uygundur (Koçel 2010: 624).

Maslow'un beş basamaklı ihtiyaçları Amerikan kökenlidir. Farklı kültürlerde ihtiyaçların sıraları farklılık gösterebilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nde yapılan bir araştırmada basamakların sayısı ve dizilişi farklılık göstermiştir (1. Basamak: Ait olma, 2. Basamak: Fizyolojik İhtiyaçlar, 3. Basamak: Güvenlik İhtiyacı, 4. Basamak: Kendini Tamamlama ihtiyacı) (Tevrüz 2002: 104). Türkiye'de 1975-1976 yıllarında TODAİE tarafından bir grup kamu personeline yapılan motivasyon araştırmasında bireyler alt basamaktaki ihtiyaçlarını gidermelerine karşılık üst basamaktaki ihtiyaçlarını gidermeye motive olmamışlardır (Sabuncuoğlu ve Tüz 2008: 54).

Teori, eleştirilen tarafları olmakla birlikte; mantığa uygun ve kolay anlaşılır olması nedenleriyle Motivasyon teorileri arasında en çok bilineni ve kabul görenidir. Temel ihtiyaçların karşılanmasından sonra sosyal-kültürel ihtiyaçlara yönelimi kısıtlı bütçeleri olan kişiler için oldukça mantıklıdır. Bu nedenle bu çalışmada Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi yaklaşımı benimsenmiştir.

ÇALIŞANLARIN REFAH DÜZEYİ

Bireyler öncelikle yaşamlarını sürdürmek, daha sonra refah içinde yaşayabilmek için çalışmaktadırlar. Genelde çalışmak ve yoksulluk ters orantılı kavramlar olarak görülmektedir. Yoksul olarak nitelenen kişilerin düzenli bir gelirden yoksun oldukları, informal sektörde geçici işler yaptıkları ya da tamamen işsiz oldukları görülmektedir. Ancak günümüzde tam zamanlı çalışmalarına rağmen elde ettikleri gelirle belirli bir refah seviyesini yakalayamayan hatta çalışmalarına rağmen yoksul olmaktan kurtulamayan kişilerden söz edilmektedir. Literatürde "çalışanların yoksulluğu" olarak geçen bu kavram hanehalkı toplam gelirinin hanehalkı sayısına oranı ile ilişkilidir (Gündoğan 2007: 1-2 ve 8).

Uygulamada yoksulu yoksul olmayandan veya aşırı yoksuldan ayırmak için bir yoksulluk sınırı belirlenmektedir. Bu sınır yoksulluk ölçümlerinin de temelini oluşturmaktadır. Klasik tanımıyla yoksulluk sınırı yoksul olarak sınıflandırılan bir kişinin altında kalan hayat standardı seviyesidir. Uluslararası yoksulluk sınırı mutlak yoksulluk düzeyine giren nüfusu tahmin etmek için kullanılmakta ve genellikle ABD doları olarak ifade edilmektedir (Haughton & Shadidur 2009: 1; Uzun 2003: 156-157).

Mutlak yoksulluk; kişilerin yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumudur. Dünya Bankası'nın 1990 yılında yaptığı çalışmada günlük geliri 2400 k/cal besin almaya yetmeyen kişiler mutlak yoksul olarak tanımlanmıştır. Göreli yoksulluk ise kişilerin sosyal bir varlık olmalarından yola çıkarak yoksulluğu asgari yaşam olanaklarına sahip olmanın ötesine taşımaktadır. Göreli yoksulluk kişilerin yaşadıkları toplumda mevcut koşulların belli bir oranda altında yaşaması durumudur (Aktan ve Vural 2002: 5).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın raporlarında yoksulluk kavramı temel ihtiyaçları karşılayamayan ekonomik boyutundan ziyade eksik kalan sosyal ihtiyaçlar anlamında kullanılmaktadır. 1997 yılında yayınladığı raporda kişilerin yaşamlarını sürdürmelerinin yanında insan olarak toplumsal hayata katılabilmesi için gerekli temel imkanlardan yoksun olması “insani yoksulluk” olarak ifade edilmektedir. Diğer taraftan 2001 yılında Dünya Bankası Kalkınma Raporu da yoksulluğu sadece gelir ve tüketimin düşük olması değil, aynı zamanda eğitim, beslenme ve sağlık olanaklarının da yetersiz olması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda çalışmalarına karşılık eğitim, beslenme, sağlık ve sosyal olanaklar bakımından yoksul olmaktan kurtulamayan kişiler mevcuttur (McKinley 2005: 1).

İnsani yoksulluk tanımı Adam Smith'in yoksulluk tanımını esas almaktadır. Smith'e göre yoksulluk, gelirin ekonomik bir kategori olması nedeniyle gelir düzeyi ile ilişkilendirilemez. Ancak yoksulluk insani bir kategori olmak zorundadır. Bu noktadan hareketle, insanın sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ulaşabilirliği, uzun bir yaşam sürme hakkı ve “sürdürülebilirlik” kriterlerine dayalı olarak, yeni fırsat ve seçenekleri kullanabilmek için gerekli altyapının varlığı ya da yokluğu ile belirlenen “insani yoksulluk” (human poverty) tanımı uyarınca bir endeks geliştirilmiştir. Ülkeler

UNDP tarafından yapılan bu endekse göre değerlendirilerek yoksullukla mücadele stratejileri önerileri almaktadır (DPT 2010: 4-5).

TÜİK'e göre ise yoksulluk: "İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumudur. Yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımlamak mümkündür. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder" (tuik.gov.tr).

Yoksulluğu bu tanımlar çerçevesinde gıda yoksulluğu dışında ele almak günümüzde çalışmalarına karşılık bazı ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelir elde edemeyen çalışanların durumunun da nedenidir. Özellikle kriz dönemlerindeki belirsizlik sadece işsizleri değil çalışanları da etkilemektedir. Kriz dönemlerinde çalışanların gelirlerinde ve çalışma koşullarında önemli gerilemeler yaşanmaktadır. Çalışanların işlerini kaybetme korkusu, ücret düzeylerinin azalması tüketim harcamalarına yansımaktadır. Çalışanlar harcamalarını temel gereksinimlerle sınırlandırmakta, sosyo-kültürel harcamalara bütçe ayıramamaktadır. Böylece krizden çıkmak için gerekli olan tüketicilere alım gücü transfer etmek ve istihdam arttırıcı politikalar uygulamak seçenekleri uygulamaya konulmamaktadır (Erdoğan 2009).

Bu tanımları çerçevesinde dünyada ve Türkiye'de çalışanların çoğu sürdürülebilir yeterli sosyal, sağlık, eğitim olanaklarına ulaşamadıklarından yoksul olmaktan kurtulamamaktadırlar. Sabit geliri olan çalışanlar satın alma güçlerinin azalması durumlarında bütçelerini temel gereksinimlere yönlendirmek zorunda kalmaktadır. Kamu-Sen'in Türkiye genelinde 3021 memur üzerinde yaptığı araştırmada kamu görevlilerinin % 39'u ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde maaş alamadıklarını belirtmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre memurların % 35'i kriz ve enflasyon artışı sonucunda harcamalarını azaltmışlardır. Memurların % 30'u nakit açıklarını kredi kartlarından çekerek kapatmakta, % 20'si ise yakınlarından aldıkları maddi destek ile yaşamlarını sürdürmektedirler (Kamu-Sen 2009: 12).

ÖĞRETMENLERİN REFAH DÜZEYİ

1970’li yıllardan sonra Türkiye’de öğretmenlik mesleği değer kaybetmeye başlamıştır. Sadece öğretmenlerin değil, memurların, işçinin, dar ve sabit gelirlilerinde satın alma güçleri zaman içerisinde giderek azalmaktadır. 1960 yılında göreve başlayan bir ilkökul öğretmeni ortalama 2000 lira almaktaydı ve toplam 12 adet cumhuriyet altını satın alabilmekteydi. Bugün ise bir öğretmen maaşının alabildiği cumhuriyet altını sayısı 3.6 adettir. Diğer bir ifade ile öğretmenlerin zaman içerisinde alım güçleri düşmüştür.

Tablo 1: Öğretmen Maaşlarının Altın Karşılığı Değeri

Tarih	1 Cumhuriyet Altının Fiyatı	Öğretmen Maaşı (TL)	Maaşla Alınabilecek Altın Adedi
1946	33.1 lira	400	12 adet
1960	107.8 lira	2000	18,5 adet
1965	94.4 lira	2700	28,6 adet
1975	59.7 lira	5500	9,2 adet
1980	10.533 lira	16.000	1,5 adet
1990	217.764 lira	969.894	4,4 adet
1993	892.021 lira	5.292.000	5,9 adet
1995	3.908.146 lira	20.291.000	5,1 adet
1997	11.736.666 lira	61.619.000	5,2 adet
1998	17.330.000 lira	122.000.000	7 adet
1999	23.700.000 lira	160.000.000	6,7 adet
2003	110.000.000 lira	550.000.000	5 adet
2005 *	132 TL	707.70	5.3 adet
2007 *	195 TL	928 TL	4.7 adet
2009 *	317 TL	1200 TL	3.7 adet
2010*	428 TL	1659 TL	3.8 adet
2011*	474 TL	1725 TL	3.6 adet

(Sağlam ve Sağlam 2005: 321).

*2005-2010 yılları arası Temmuz değerleri ve 2011 yılı değeri 1 Ocak tarihindeki değerleridir.

Öğretmen maaşları açısından incelendiğinde Ekonomik İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ülkeleri ve Avrupa ülkeleri arasında en az öğretmen

maaşına sahip ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. Tablo 2'de 2009 yılı için bazı ülkelerin yıllık öğretmen maaşları görülmektedir.

Tablo 2: Ülkelere Göre Yıllık Öğretmen Maaşlarının 2009 Yılı Raporu'nda Karşılaştırılması
(ABD Doları)

Ülke	İlköğretim Başlangıç Maaşı	En üst derece Öğretmen Maaşı	Devlet Liseleri Başlangıç Maaşı	En üst derece Öğretmen Maaşı	En üst Derece Öğretmen Maaşı Aylık Ortalama
Almanya	43.387	57.630	51.512	71.546	5962.16
Hollanda	34.272	49.541	35.858	71.738	5978.16
İrlanda	31.977	60.025	31.977	60.025	5002,08
İspanya	34.250	49.466	39.367	55.779	4648,25
Portekiz	21.304	54.698	21.304	54.698	4558,16
Danimarka	35.691	40.322	35.011	49.264	4105,3
İskoçya	30.366	48.436	30.366	48.436	4036,3
İsveç	27.498	36.750	29.554	39.813	3317,75
Yunanistan	26.326	38.619	26.326	38.619	3218,25
Çek Cumh.	21.481	35.551	22.798	38.208	3184
Macaristan	11.216	19.309	12.855	24.358	2029.83
<i>Türkiye</i>	14.063	17.515	14.063	17.515	1459,58
OECD Ort.	28.687	47.747	32.183	54.540	4545

(OECD 2009: 399).

Not: OECD tarafından dikkate alınan ücretler, brüt olarak hesaplanmıştır.

Öğretmen maaşları tek başına karşılaştırmalarda yeterli bir gösterge olmayabilir. Bu anlamda öğretmen maaşlarının kişi başına düşen milli gelire oranı karşılaştırmalarda daha sağlıklı bir fikir vermektedir. Buna göre, ilk ve orta dereceli okullarda 15 yıllık bir öğretmenin maaşının kişi başına milli gelire oranı Macaristan'da 0,89, İzlanda'da 0,75 Norveç'te 0,74 İsrail'de 0,70'dir. Bu oran Kore'de 2,34 (ilk ve orta okulda), Meksika'da 2,1(ortaokulda) Türkiye'de 2,54'dür (ilkokulda). Lise seviyesinde ise bu oranlar, İzlanda'da (0,88), ve

Norveç'te (0,80) ve İsrail'de (0,70) iken, Kore'de (2,33) ve Türkiye'de (2,57) dir (OECD 2007: 388).

Tablo 3: Kişi Başına Düşen Milli Gelire Oranla Öğretmen Maaşları

Ülke	Maaşların Kişi Başına Milli Gelire Oranı
Türkiye	2.57
Kore	2.33
Meksika	2.1
Macaristan	0.89
Norveç	0.80
İzlanda	0.75
İsrail	0.70

(Tunçkaşık 2007: 7).

Almanya, Yunanistan, İspanya, Portekiz, İngiltere, Kıbrıs ve Malta dışındaki Avrupa ülkelerinin birçoğunda orta dereceli okullardaki öğretmenlerin maaşları kişi başına düşen milli gelirin altındadır. Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Türkiye ve İsrail; göreceli olarak düşük kişi başına gelir ve düşük öğretmen maaşına sahiptir. Kore, Yeni Zelanda, Portekiz ve İspanya görece olarak daha düşük kişi başına milli gelire sahipken bu ülkelerdeki öğretmen maaşları diğer ülkelerle kıyaslandığında daha yüksektir. Almanya, Lüksemburg ve İsviçre'de kişi başına düşen milli gelire birlikte öğretmen maaşları da yüksektir. Diğer yandan Norveç'in kişi başına düşen milli geliri ile kıyaslandığında öğretmen maaşları nispeten düşüktür (OECD 2007: 388).

Kişi başına düşen gelirin altında maaş almaları Avrupa ülkeleri açısından düşük gelir elde ettikleri anlamına gelmemektedir. Çünkü Avrupa ülkelerinde kişi başına düşen milli gelir yaklaşık 24000 dolarken Dünya Bankasının verilerine göre Macaristan'ın kişi başı milli geliri 10.950, İzlanda'nın 50,580, Norveç'in 66.530, Meksika'nın 7.879, Kore'nin 17.690, Türkiye'nin ise 5.400 dolardır (Tunçkaşık 2007: 7).

Türkiye’de öğretmenlerin, yaptıkları hizmetin niteliği, topluma ve ekonomiye katkıları düşünüldüğünde aldıkları maaşın yetersiz ve motive etmekten uzak olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin yaptığı görev birçok meslek grubuna göre daha ağır, gelecek nesilleri, toplumu ve ekonomiyi etkileme gücüne sahip bir görevdir. Öğretmenlerin bu görevi yerine getirirken maddi sıkıntılar yaşaması, eğitimin genel ve özel amaçlarının öğrencilere ulaşmasını engellemektedir. Öğretmenlik mesleğini maddi anlamda doyumu az bir meslek haline getirmekte ve öğretmenlerin yaptıkları işe uygun olarak gündemi takip etmesi, kendilerini geliştirmesi ve sosyo-kültürel faaliyetlere yönelmesini güçleştirmektedir (Erdem 2010: 273-274).

1989 yılında ekonomik durumları hakkında yapılan bir araştırmada öğretmenlerin yaklaşık yarısının geçimlerini sağlamak için ikinci bir işte çalıştıkları görülmüştür. Erkek öğretmenler arasında bu oran % 90’ların üzerindeyken bayan öğretmenlerde yaklaşık % 20’lerdedir. Öğretmenlerin yaptıkları ikinci işler sırasıyla ticaret (%53), Özel öğretmenlik (%22) ve şoförlüktür (%11) (Sönmez 1989: 80-82).

Diğer yandan Erdem 2010 yılında ilk ve orta dereceli okullarda görev yapan öğretmenlerin ekonomik sorunları ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Öğretmenlere ekonomik sorunları ile ilgili olarak açık uçlu yazılı bir anket yöneltilmiştir. Öğretmenler; “maaşlarının ve ek ders ücretlerinin yetersiz olması, kiraların yüksek olması, kira, faturalar, kredi kartı gibi zorunlu harcamalara maaşın yetmemesi, gelirin giderleri karşılamaması, üniversitede çocuk okutmakta zorlanılması, ekonomik yetersizlikten kültürel etkinlikleri yapamama ve mesleki yayınları takip edememe” gibi faktörleri en önemli ekonomik sorunları olarak tanımlamışlardır (Erdem 2010: 280- 282).

1998 yılında yapılan diğer bir araştırmada Türkiye’de bir öğretmenin karnını doyurabilmek için maaşının % 21.7’sini harcaması gerekirken, Avrupa Birliği ülkelerinde bu oranın % 10’u geçmediği gözler önüne serilmiştir. Araştırmanın diğer sonuçları öğretmenlerin büyük bir kısmının gazete, dergi okuyamadığı, kültürel faaliyetlerde bulunamadığı, eğitim ve gelir düzeyi düşük ailelerden geldiği ve geçinmek için ek iş yapmak zorunda olduklarını göstermiştir. Bu sonuçlara ek olarak öğretmenlerin % 56’sının otomobil sahibi olmadığı, % 49’unun kirada oturduğu, % 59’unun gelir düzeylerini “orta halli”, %13’ünün “iyi” olarak nitelendirdiği görülmüştür. Öğretmenlerin % 70’i

geçinebilmek için ek bir iş yapmaktadır. Öğretmenlerin % 34'ü yaz tatili yapmadıklarını belirtmişlerdir. Yazlığı olan öğretmenlerin oranı % 4 iken, tatil yapmak için otel ve pansiyonlarda kalanlar % 15, kamu tesislerinde kalanlar % 6, çadır kullananların oranı ise % 4'dür (Sağlam ve Sağlam 2005: 323 Okçabol ve Gök 1998: 648).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Literatürde çalışmalarına karşın yoksul olmaktan kurtulamayan kişiler (çalışan yoksullar) ile ilgili çalışmalar yer almaktadır. Suğur vd. hizmet sektöründe çalışanlar ve kapıcılar, gündelikçiler ve çocuk bakıcılarının yoksullukları ve geçim stratejileri ile ilgili çalışmalar yapmıştır (Suğur vd. 2008, Suğur vd. 2010). Ancak “öğretmenler” gibi hem görece daha yüksek geliri olan, hem de sosyal güvenceli olarak çalışanlara yönelik yapılan çalışmalar çok sınırlıdır. Bu nedenle toplumda çok önemli bir görevi olan ve işleri gereği sürekli okumak, kendilerini sosyo- kültürel anlamda geliştirmek zorunda olan öğretmenlerin gelirlerinin ne kadarını temel ihtiyaçları dışında harcayabildikleri önemli bir sorudur.

Aldıkları maaş ile temel gereksinimlerini karşılamaktan öte gidemeyen bireylerin yaptıkları işe motive olmaları ve işlerinden doyum sağlamaları çok zordur. Öğretmenlerin de OECD ülkeleri ile kıyaslandığında çok düşük miktarda maaş aldıkları ve yapılan bazı araştırmalarda ekonomik olarak kötü durumda oldukları görülmüştür.

Gelişmiş ülkelerde çalışanlar maddi olarak tatmin olduklarından para onlar için güdüleyici rolünü kaybetmektedir. Bu tür çalışanları motive eden faktörler takdir edilme, saygınlık, güven, adillik gibi duygulardır. Maslow'un kuramında dile getirdiği gibi alt basamaktaki ihtiyaçların karşılanması üst basamaktakilere doğru yönelim sağlamaktadır. Maddi olarak doyum sağlayan bireyler piramidin üst basamaklarındaki psiko-sosyal gereksinimlerini doyurmaya yönelmektedirler. Türkiye'de ise güdülenme halen maddi boyuttur (Sağlam & Sağlam 2005: 320).

Bu çalışmada öğretmenlerin harcamaları Çanakkale il merkezindeki öğretmenler örneğinde incelenmiştir. Öğretmenlerin bütçelerini hangi harcamalara yönlendirdikleri araştırılmıştır. Öğretmenlerin hanehalkı gelirleri

incelenerek kişi başına düşen gelirleri asgari ücretle kıyaslanmış, temel ihtiyaçlar giderildikten sonra bütçelerinde sosyo-kültürel harcamalara pay kalıp kalmadığı araştırılmıştır.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Çanakkale ilinde eğitim-öğretim faaliyetinde bulunan ilköğretim ve lise düzeyinde faaliyet gösteren okullardaki öğretmenlerdir. Çalışma farklı il ve ilçelere ulaşmada yaşanan maddi kısıt ve zaman kısıtı nedeni ile “Kolayda Örneklem” metodu ile Çanakkale’de yapılmıştır. Çalışmanın yapıldığı 2008-2009 güz yarıyılında Çanakkale ili ilköğretim okullarında çalışan 1451 öğretmen çalışanın evrenini oluşturmaktadır. Bu okullardan en çok öğretmen sayısı bulunan 12 okuldaki 233 öğretmene yüzyüze anket uygulanmıştır.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLAR

Araştırmaya katılan 233 öğretmenin % 52’si kadın, % 48’ erkektir. Katılımcıların yaş aralıkları 30-39 arasında yoğunlaşmaktadır. Katılımcı öğretmenlerin % 73’ü evli, % 7’si bekdir. Katılımcılar hane halkı sayısı en fazla 3 ve 4 kişide yoğunlaşmaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	%	Hanehalkı Kişi Sayısı	%	Yaş Aralıkları	%
Kadın	52	2	9	22-29	5
		3	39	30-39	47
Erkek	48	4	24	40-49	35
		5 ve üstü	5	50 ve üstü	12

Günümüz ekonomik koşullarında ne kadar gelir elde ettiklerini görebilmek amacıyla öğretmenlere hanehalkı toplam gelirleri sorulmuştur. Buna göre öğretmenlerin toplam hanehalkı gelirleri 2000–3000 TL arasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 5: Öğretmenlerin Aylık Hanehalkı Toplam Gelirleri

TL	Frekans	Oran (%)
1200-1500	22	10.7
1501- 2000	30	14.9
2001- 2500	54	27.7
2501-3000	56	28.7
3001-4000	8	4.2
4001-4500	22	11.7
4500-5000 ve üstü	4	2.1
Toplam	188	100

TÜİK 2002 yılından beri düzenli olarak yaptığı Hanehalkı Bütçe Anketleri sonuçlarına göre açlık ve yoksullukla ilgili analizler yapıp yayınlamaktadır. Çalışmanın yapıldığı 2008–2009 eğitim-öğretim yılı döneminde TÜİK tarafından yayınlanan 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı; 2008 yılı için 275 TL, 2009 yılı için 299 TL’dir. Yoksulluk sınırı ise 2008 yılı için 767 TL, 2009 yılı için 820 TL’dir. Ancak TÜİK’in çalışmasını çok rasyonel bulmayan sendikalar aynı araştırmaları yapmakta ve 4 kişilik bir ailenin aylık gıda ve yoksulluk gereklerini hesaplamaktadırlar. Türk-İş 2009 yılında 4 kişilik bir ailenin açlık sınırını 718 TL olarak açıklamıştır. Türk-İş’e göre 2010 Ocak ayında açlık sınırı 842 TL, yoksulluk sınırını 2.745 TL olarak hesaplanmıştır (TÜİK; turkis.org.tr).

TÜİK’in 4 kişilik bir aile için açlık sınırını 275 TL açıkladığı 2009 Ocak ayında asgari ücret 477,18 TL olarak açıklanmıştır. Diğer bir ifade ile yoksulluk oranının 767 TL olarak belirlendiği 2009 Ocak ayında asgari ücretle çalışan kişiler 477 TL ücret almakta ve yoksulluk sınırının altında, açlık sınırının ise biraz üzerinde gelir elde etmekteydiler.

Tablo 6: Öğretmenlerin Aylık Kişi Başına Düşen Gelirleri

TL	Frekans	Oran (%)
1-525	38	16,8
526-750	68	29,6
751-1000	75	32,2
1001-1500	37	15,9
1501-2000	5	1,9
2001-2500	4	1,8
2500,00	4	1,8
Total	224	100

Tablo 6'da öğretmenlerin hanehalkı kişi sayısı ile birlikte değerlendirildiğinde kişi başına düşen gelirleri hesaplanmıştır. Buna göre öğretmenlerin kişi başına düşen gelirleri 751-1000 TL aralığında yoğunlaşmaktadır. 526-750 TL kişi başına gelir düşenlerin oranı % 29,5, 525'e kadar geliri olanların oranı ise % 16,7'dir. Buna göre öğretmenlerin % 16'sının hanehalkı geliri neredeyse asgari ücret düzeyindedir.

Öğretmenlere aylık toplam gelirlerinden sonra aylık toplam harcamaları açık uçlu olarak sorulmuştur. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 7' de görülmektedir.

Tablo 7: Öğretmenlerin Aylık Toplam Harcamaları

TL	Frekans	Oran (%)
1000-1400	16	8,8
1500-1550	26	14,3
2000-2400	48	26,4
2500-2600	38	20,9
3000-3500	50	27,5
4000,00	4	2,2
Total	182	100

Tabloya göre öğretmenlerin aylık toplam harcamaları 2000–2400 ve 3000 TL düzeyinde yoğunlaşmaktadır. Öğretmen maaşının yaklaşık 1500 TL olduğu bir dönemde 1500-1550 TL harcama yapanların oranı 14,3'dür. Aylık harcaması 4000 TL olan öğretmenlerin oranı % 2,2'dir.

Tablo 8: Öğretmenlerin Aylık Kira Giderleri

TL	Frekans	Oran (%)
Kendi Evi	90	46,4
50-300	4	2,1
301-400	4	2,1
401-500	24	12,4
500-601	34	17,5
600 ve üstü	38	19,6
Total	194	100,0

Tablo 8' de öğretmenlerin kira giderleri görülmektedir. Öğretmenlerin % 46,4'ü kendi evlerinde otururken kira giderleri 600 TL'den fazla olanların oranı % 19,6'dır. Kira harcamaları 400-600 TL arasında yoğunlaşmaktadır.

Öğretmenlere aylık harcamaların ne kadarının iletişim ve gazete-dergi-kitap harcamalarına gittiği sorusu yöneltilmiştir. Tablo 9' da görüleceği gibi öğretmenlerin iletişim giderleri en çok 100 TL'den fazla, gazete-dergi ve kitap harcamalarının 15–30 TL aralığında yoğunlaşmaktadır. Diğer taraftan bu harcamalar için hiç bütçe ayırmayan öğretmenlerin yüzdesi % 12,4'dür. Ayrıca öğretmenlerin % 91'inin evinde internet bağlantısı bulunmaktadır.

**ÇALIŞANLARIN BÜTÇELERİNDE SOSYO KÜLTÜREL
HARCAMALARIN YERİ: ÇANAKKALE'DE ÖĞRETMENLER
ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA**

Tablo 9: Öğretmenlerin Aylık İletişim ve Gazete-Dergi Harcamaları

TL	İletişim Gideri		Gazete- Dergi Gideri	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Hiç	-	-	24	12,4
15-30	2	1,0	96	49,5
31-40	8	4,1	20	10,3
41-50	12	6,2	22	11,3
51-60	18	9,3	14	7,2
61-70	24	12,4	6	3,1
71-100	54	27,8	6	3,1
100 ve Üstü	76	39,2	6	3,1
Toplam	194	100	194	100

Gelirlerini yeterli görüp görmediklerini ortaya koymak amacıyla öğretmenlere “Sizce 4 kişilik bir ailenin refah içinde yaşayabilmesi için aylık toplam geliri ne kadar olmalıdır” sorusu açık uçlu olarak yöneltilmiştir. Verilen cevaplar Tablo 10’da görülmektedir.

Tablo 10: Öğretmenlere Göre 4 Kişilik Bir Ailenin Refah İçinde Yaşaması İçin Gerekli Toplam Gelir Miktarı

TL	Frekans	Oran (%)
1500- 2000	22	6,4
2500	20	10,5
3000-3500	32	16,8
4000	36	18,9
4500	12	6,3
5000	52	27,4
5500-6000	16	8,5
8000	4	2,1
10000	6	3,2
Toplam	190	100

Öğretmenler sosyo-kültürel ihtiyaçlar da dahil edildiğinde 4 kişilik bir ailenin refah içinde yaşaması için gereken toplam aylık gelir miktarını 5000 TL olarak ifade etmişlerdir (%27.4). 4000 TL’yi yeterli görenlerin oranı % 18,9’dur. Yaklaşık öğretmen maaşının 1500 TL olduğu bir dönemde 1500 TL ile refah içinde geçinilebileceğini düşünenlerin oranı yalnızca %1,1’dir.

Öğretmenlere günümüz ekonomik koşullarında öğretmenleri yoksul” olarak görüp görmedikleri sorulmuştur. Katılımcı öğretmenlerin % 57,7’si günümüz ekonomik koşulları göz önüne alındığında öğretmenlerin yoksul olduğunu düşünürken, % 3,1’i yoksul olmadıklarını ifade etmiştir. % 39,2’si ise öğretmenlerin ne yoksul ne de zengin olduğunu düşünmektedir.

Öğretmenlere “kendinizi yoksul olarak görüyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde % 44,1’i yoksul olduklarını düşünürken; % 10,8’i yoksul olmadıklarını ifade etmişlerdir. Ne yoksul ne de varlıklı olduklarını düşünenlerin oranı ise; % 45,2’dir. Kanımızca öğretmenlerin hanehalkı sayısının 3-4 kişide yoğunlaşması ve hanehalkı toplam gelirlerinin 3000-4000 TL aralığında yoğunlaşması “kendilerini” genel olarak öğretmenlik mesleğini yapan kişilerden daha az yoksul görmelerinin nedenidir.

Tablo 11: Öğretmenlik Mesleği Yapanları ve Kendilerini Yoksul Olarak Görme Durumları

Algılar	Öğretmenler Yoksul Mu?		Kendinizi Yoksul Olarak Görüyor Musunuz?	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Evet	112	57,7	82	44,1
Hayır	6	3,1	20	10,8
Ne Yoksul Ne de Zengin	76	39,2	84	45,2
Toplam	194	100,0	186	100

Öğretmenlere ekonomik durumlarını nasıl değerlendirdikleri sorusunu yöneltmiştir. Küresel krizlerin bütün dünyada etkili olduğu dönemde öğretmenlerin % 33.3’ü ekonomik durumlarını “kötü”, % 7.3’ü “iyi” olarak

değerlendirmiştir. Katılımcıların yarısı durumlarını “ne iyi ne de kötü” olarak değerlendirmiştir.

Tablo 12: Öğretmenlerin Kendi Ekonomik Durum Algıları

Algılar	Frekans	Oran (%)
İyi	14	7,3
Ne İyi Ne de Kötü	100	52,1
Kötü	64	33,3
Çok Kötü	14	7,3
Toplam	192	100

Diğer yandan öğretmenlerin bütçeleri zaman içinde gelir düzeylerinde fark edilen bir değişim olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla öğretmenlere “5 yıl öncesine göre ekonomik durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin % 63,5’i beş yıl öncesi ile kıyaslandığında ekonomik durumlarının daha kötü olduğunu ifade etmiştir. Bu durum yaşanan Cumhuriyetin ilk yıllarından beri öğretmenlerin ekonomik durumlarında yaşanan kötüleşmenin sürdüğünü göstermektedir.

Tablo 13: Öğretmenlerin Beş yıl öncesine Göre Ekonomik Durumlarının Değerlendirmesi

Ekonomik Durum	Frekans	Oran (%)
Daha İyi	16	8,3
Aynı	54	28,1
Daha Kötü	122	63,5
Toplam	192	100

Temel harcamalarını yaptıktan sonra sosyo-kültürel harcamalara bütçe ayırıp ayıramadıklarını belirlemek amacıyla öğretmenlere “son bir yılda ne sıklıkta sinema ve tiyatroya gittiniz?” ve “son bir yıl içinde ailenizle ne sıklıkta dışarıda yemek yediniz?” soruları yöneltildi. Sorulara verilen yanıtlar Tablo 14’de gösterilmektedir.

Tablo 14: Öğretmenlerin Son bir Yıl İçinde Sinema-Tiyatro ve Dışarıda Yemeğe Gitmeleri

	Sinema-Tiyatro		Restaurant	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Hiç Gitmedim	54	28,4	20	10,5
Sık Sık Giderim	8	4,2	12	6,3
Periyodik Olarak Giderim	4	2,1	24	12,6
Çok Nadir	104	54,7	102	53,7
Bütçem Yetse Giderdim	20	10,5	32	16,9
Toplam	190	100	190	100

Tablo 14’de görüldüğü üzere öğretmenlerin yaklaşık yarısı son bir yıl içinde sinema- tiyatroya gitme ve ailesi ile dışarıda yemek yeme gibi sosyal aktivitelerde “çok nadir” bulunmuşlardır. Son bir yıl içinde hiç sinema ve tiyatroya gitmeyen öğretmenlerin oranı % 28,4’ken bütçesi yetmediğinden gidemediğini vurgulayanların oranı % 10,5’dir. Diğer yandan son bir yılda ailesi ile dışarıda hiç yemek yememiş olan öğretmenlerin oranı % 10,5’dir. Bütçeleri yetmediği için gidemediğini vurgulayanların oranı % 16,9’dur.

Diğer bir ifade ile aylık toplam gelirleri ve harcamaları 2000–2500 arasında değişen öğretmenlerin yaklaşık % 70’i son bir yıl içinde sinema-tiyatro ve ailesi ile eğlenmek, dinlenmek için dışarıda bir akşam geçirme gibi faaliyetlerde ya hiç bulunmamışlar ya da çok nadir bulduklarını ifade etmişlerdir. Geri kalan % 30’luk kısmın yaklaşık % 12’si de bütçeleri yetmediği için bu tür faaliyetlerde bulunamadıklarını bildirmişlerdir.

Öğretmenlere aylık gelirlerini hangi sıra ile nerelere harcadıkları sorulmuştur. Öğretmenlerin % 46,4'ünün kendi evlerinde oturmaları nedeniyle harcama kalemleri sıralamasına kira giderleri dahil edilmemiştir. Öğretmenlerin % 81,1'i harcama kalemlerinde ilk sıraya gıdayı koymuşlardır. Gıda harcamaları katılımcılar tarafından ilk üç kalemden sonra işaretlenmemiştir. Diğer bir ifade ile gıda harcamaları öğretmenlerin hepsinin harcama sınıflandırmasında ilk üç sırada yer almıştır.

Tablo 15: Öğretmenlerin Harcama Kalemlerinin Sıralanması

Sıra	Gıda		Eğitim		Ulaşım		Temizlik		Giyim		Sosyo-Kültürel		Güzellik-Bakım		Kitap	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1	86	81,1	14	19,4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4,3
2	18	17,0	18	25,0	6	7,8	24	23,1	26	25,0	-	-	2	4,1	-	-
3	2	1,9	14	19,4	27	35,1	32	30,8	22	21,2	-	-	-	-	1	4,3
4	-	-	12	16,7	12	15,6	34	32,7	22	21,2	1	1,9	2	4,1	-	-
5	-	-	12	16,7	21	27,3	12	11,5	30	28,8	1	1,9	5	10,2	3	13,0
6	-	-	2	2,8	4	5,2	2	1,9	4	3,8	29	53,7	10	20,4	4	17,4
7	-	-	-	-	6	7,8	-	-	-	-	15	27,8	22	44,9	3	13,0
8	-	-	-	-	1	1,3	-	-	-	-	8	14,8	8	16,3	11	47,8
Toplam	106	100	72	100	77	100	104	100	104	100	54	100	49	100	23	100

Harcama sıralamasında ikinci sırayı öğretmenlerin çocukları için yaptığı eğitim harcamaları yer almıştır. Eğitim harcamaları ilk beş kaleme birbirine yakın oranlarda dağılmakla birlikte % 25 ile en çok ikinci sırada yoğunlaşmıştır. Ulaşım harcamaları öğretmenlerin harcama kalemleri arasında üçüncü sırada yer almıştır. Temizlik harcamaları 3. sıra ile yakın olmakla birlikte en fazla 4. sırada yer almıştır. Giyimle ilgili harcamalar en çok 5. kalemde yer almıştır.

Öğretmenlerin temel yaşam harcamaları dışında güzellik bakım, sosyo-kültürel harcamalar ve kitap harcamaları son 3 sırada yer almıştır. Öğretmenler sosyo-kültürel harcamalarını gıda, eğitim, ulaşım, temizlik ve giyim harcamalarından sonra 6. sırada işaretlemişlerdir. Kitap harcamaları ise güzellik ve bakım kaleminden de sonra 8. sırada yer almıştır.

Gelirleri ile mutlu olup olmadıklarını ve Maslow'un teorisini destekler biçimde gelirleri daha yüksek olsaydı üst basamaktaki ihtiyaçlara olan taleplerini artırıp arttırmayacaklarını anlamak için öğretmenlere 5'li Likert ölçeği ile bazı sorular yöneltilmiştir. Tablo 15' de görüldüğü gibi öğretmenler günümüz ekonomik koşullarında tek öğretmen maaşı ile 4 kişilik bir ailenin yoksulluk çekmeden geçinmesinin mümkün olmadığını düşünmektedirler.

Öğretmenler "Öğretmen maaşı ile sadece temel gıda harcamaları yapmak mümkündür, sosyo-kültürel harcamalara yetmez" ifadesine kesinlikle katılmaktadır. Bunun yanında öğretmenler gelirleri daha yüksek olsaydı daha mutlu olacaklarını ifade etmişlerdir. Geliri daha yüksek olsaydı daha mutlu olurum ifadesine kesinlikle katılmayanların oranı ise sadece % 2,8'dir.

Tablo 16: Öğretmenlerin Kendi Ekonomik Durumları İle Görüşleri

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Öğretmenler günümüz ekonomik koşullarında tek öğretmen maaşı ile 4 kişilik bir ailenin yoksulluk çekmeden geçinmesinin mümkündür.	76,6	11,2	4,7	3,7	3,7
Tek öğretmen maaşı ile sadece temel gıda harcamalarını yapmak mümkündür. Sosyo-kültürel harcamalara yetmez.	7,4	7,4	3,7	37,0	44,4
Gelirim daha yüksek olsaydı daha mutlu olurum.	2,8	15,0	8,4	37,4	35,5
Gelirim daha yüksek olsaydı daha çok gazete, dergi ve kitap okuyabilirdim.	4,6	14,8	2,8	37,1	40,7
Gelirim daha yüksek olsaydı sosyal harcamalara olan talebim artardı.	2,1	6,7	5,8	42,4	53,4
Gelirim daha yüksek olsaydı çocuğuma daha iyi eğitim olanakları sunabilirdim.	3,9	4,9	1,0	34,3	55,9

Öğretmenler gelirleri daha yüksek olsaydı okuma, çocuklarının eğitimi ile ilgili harcamalara daha fazla bütçe ayıracaklarını ifade etmişlerdir. Kanımızca bu durum öğretmenlerin sınırlı bütçelerini bu harcamalardan daha önemli buldukları temel harcamalara yönlendirdiklerinin bir ifadesidir.

Günümüz koşullarında öğretmenler tek başlarına elde ettikleri gelir ile ailelerini refah içerisinde yaşatamayacaklarını düşünmektedirler. Öğretmenler mevcut gelirleri ile zorunlu harcamalar dışındaki harcamalarını kısmak zorunda olduklarını ve yeterli sosyo-kültürel harcama yapamadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yandan öğretmenler gelirleri daha fazla olsaydı daha mutlu olacaklarını ifade etmişlerdir.

SONUÇ

Günümüzde çalışanların yeterli refah seviyesine ulaşamamaları, çalışmalarına rağmen yoksulluk, hatta açlık sınırını aşamayan bireylerin varlığı önemli bir sorundur. Asgari ücret seviyesinde gelir elde eden ya da gündelikçi, çocuk bakıcısı, taksici gibi sabit gelir elde edemeyen bireylerin yoksul olmaktan kurtulamadıkları yapılan bazı çalışmalarca ortaya konmuştur. Diğer yandan toplumda önemli bir görevi olan, yaptıkları iş ile toplumsal, ekonomik değişimi etkileme gücü olan öğretmenlerin de yeterli gelir elde edemedikleri görülmektedir. Türkiye'de öğretmenler yaptıkları önemli ve ağır görev karşısında OECD ve Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında çok düşük oranda maaş almaktadırlar.

Ekonomik durumları ile ilgili yapılan bazı araştırmalarda öğretmenlerin maaşlarını çok yetersiz buldukları, geçinmek için ek iş yapmak durumunda kaldıkları, gelirleri ile sadece zorunlu yaşam harcamalarını yapabildikleri görülmüştür. Bu çalışmada 2008-2009 öğretim yılında Çanakkale ilinde eğitim öğretim faaliyetlerine devam eden ilk ve orta dereceli okullardaki öğretmenler üzerinde bir araştırma yapılmıştır.

Çalışmada öğretmenlerin gelirleri ile mutlu olup olmadıklarının yanı sıra, harcamalarını hangi kalemlere yönlendirdikleri, temel ihtiyaçlar dışındaki harcamalara ne kadar bütçe ayırabildikleri araştırılmıştır. Öğretmenlerin Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi yaklaşımında olduğu gibi öğretmenlerin öncelikle temel ihtiyaçlarını karşılayıp, sosyal ihtiyaçlar, kendini gösterme ve

gerçekleştirme gibi ihtiyaçlarını daha sonraki sıralara mı bıraktıkları sorusuna yanıt aranmıştır. Çalışma sonrasında öğretmenlerin ilk harcama basamağını gıdanın oluşturması, kişilerin sosyo-kültürel harcamalar, güzellik ve bakım harcamaları ve kitap harcamalarının son kalemler olması bu teoriyi destekler niteliktedir.

Diğer yandan öğretmenlerin son bir yıl içinde sinema-tiyatroya çok nadir gitmeleri ya da hiç gitmemeleri ve bütçeleri yetseydi gideceklerini ifade etmeleri bu tür ihtiyaçları daha üst basamaklara yerleştirdiklerini gösterir niteliktedir. Öğretmenlerin gelirleri ile mutlu olmadıklarını ve daha fazla gelirleri olsaydı bazı sosyo-kültürel harcamalara olan taleplerini arttıracaklarını belirtmeleri Maslow'un ifade ettiği gibi öğretmenlerin ihtiyaçlarını sıraya koyduklarının bir göstergesi olabilir. Gelirlerinin artması durumunda alt basamaktaki ihtiyaçlarını doyuran öğretmenler daha üst basamaktaki ihtiyaçları talep edeceklerini bildirmişlerdir.

Öğretmenlere gelir ve giderleri ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Hanehalkı kişi sayısı ile birlikte de değerlendirilerek öğretmenlerin aylık gelirleri toplamı, giderleri toplamı ve hane içinde kişi başına düşen gelirleri belirlenmiştir. Buna göre öğretmenlerin aylık toplam hanehalkı gelirleri 2000–2500 TL aralığında yoğunlaşmaktadır. Gelirleri ile orantılı olarak öğretmenlerin aylık toplam harcamaları da 2000–2400 TL arasında olduğu tespit edilmiştir. Hanehalkı içinde kişi başına düşen gelir ortalama olarak 751-1000 TL aralığındadır.

Öğretmenlerin % 27,4'ü günümüz ekonomik koşullarında dört kişilik bir ailenin en az 5000 TL ile refah içerisinde yaşayabileceklerini ifade etmişlerdir. Refah içinde yaşamak için 4000 TL'yi yeterli görenlerin oranı % 18,9, yaklaşık 2 öğretmen maaşı olan 3000 TL'yi yeterli görenlerin oranı % 12,6'dır. Diğer bir ifade ile öğretmenler günümüz ekonomik koşullarında refah içinde yaşayabilmek için çoğunluk olarak en az iki öğretmen maaşını yeterli görmektedirler. Tek öğretmen maaşını refah içinde yaşamak için yeterli görenlerin oranı % 1,1'dir. Bu durumda; öğretmenlerin refah içinde yaşamadıkları, bazı harcamalarını kısmak ya da yapmamak zorunda oldukları yorumu yapılabilir.

Diğer yandan öğretmenler; günümüz ekonomik koşullarında öğretmenlik mesleği yapanları yoksul olarak nitelendirmişlerdir. Kendilerini yoksul olarak nitelendiren öğretmenlerin oranı %44,1, yoksul olmadığını düşünenlerin oranı

ise % 10,8'idir. Öğretmenlerin % 45,2'si kendilerini ne yoksul ne de zengin olarak görmektedir.

Öğretmenler temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra sinema, tiyatro, aileleri ile dışarıda bir akşam yemeği yeme gibi sosyo-kültürel ihtiyaçlara bütçe ayıramamaktadır. Öğretmenlerin % 28,4'ü son bir yıl içinde hiç sinema ve tiyatroya gitmemişlerdir. Öğretmenlerin % 10,5'i son bir yıl içinde aileleri ile hiç dışarıda yemek yememiştir. Öğretmenlerin yaklaşık olarak yarısı sinema-tiyatro ve aileleri ile dışarıda yemeğe "çok nadir" olarak gitmişlerdir.

Öğretmenlerin bütçeleri içerisinde gıda harcamaları ilk sırayı oluşturmaktadır. Çocukların eğitimi ile ilgili harcamalar ikinci, ulaşım üçüncü, temizlik harcamaları dördüncü sırada yer almıştır. Sırası ile diğer harcamalar giyim, sosyo-kültürel harcamalar, güzellik- bakım ve kitap-dergi-gazete harcamalarıdır.

Sosyo-kültürel harcamalarla kitap- dergi harcamalarının son üç sırada yer alması Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi yaklaşımını destekler niteliktedir. Öğretmenlerin bütçelerini ihtiyaçlarına yönlendirmede izledikleri sırada gıda ihtiyacının ardından çocukların eğitimi ile ilgili harcamalar gelmiştir. Bu durum Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'ne "her ülkede ihtiyaçların hiyerarşik sıralamasının aynı olmayacağı" yönündeki eleştirileri de destekler niteliktedir.

Çalışmada toplumda eğitim ve öğretim verme görevini üstlenmiş, ülkenin geleceği ve gelişimi için çok önemli bir görevi olan öğretmenlerin kendilerini tamamlamak ve geliştirmek için yapacakları harcamalara yeterince bütçe ayıramadıkları görülmüştür. Asgari ücretle kıyaslandığında daha fazla gelir elde eden, ortalama hanehalkı sayısı 3-4 olan öğretmenler kitap almak, sinema-tiyatroya gitmek, aileleri ile sosyo-kültürel faaliyetlere katılmak gibi zorunlu ihtiyaçlar dışındaki aktiviteler için çok az bütçe ayırabilmekte ya da hiç ayıramamaktadır.

KAYNAKÇA

AKTAN, Coşkun Can & VURAL, İstiklal Yaşar (2002), "Yoksulluk: Terminoloji, Temel kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş konfederasyonu Yayınları, Ankara.

- BOZKURT, Veysel (2006), **Değişen Dünyada Sosyoloji, Temeller, Kavramlar, Kuramlar**, Ekin Yayınları, Bursa.
- DPT (2010), “Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu”, **8. Beş yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu**, Ocak, Ankara.
- ERDOĞDU; Mustafa (2009), “Türkiye Krizini Nasıl Aşabilir?”, **Toprak İşveren Dergisi**, Türkiye Toprak, Seramik, Çimento ve Cam Sanayii İşverenleri Sendikası Yayını, Haziran, Sayı: 82, ss. 6-16.
- EREN; Erol (2008), **Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi**, Beta Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- ERDEM, Ali Rıza (2010), “İlköğretim ve Ortaöğretim Öğretmenlerinin Karşılaştığı Ekonomik Sorunlar ve Bu Ekonomik Sorunların Performanslarına Etkisi Konusundaki Görüşleri”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1.
- ERGİL, Doğu (1978), “Yabancılaşma Kuramına ilk Katkılar, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 33, No: 3-4, Eylül- Aralık, ss. 93-109.
- GÜNDOĞAN, Naci (2007), **Yoksulluğun Değişen Yüzü: Çalışan Yoksullar**, Anadolu University Press, Eskisehir.
- HAUGHTON, Jonathan; Shahidur R. KHANDKER (2009), **Handbook on Poverty and Inequality**, The World Bank, Washington DC.
- KAMU-SEN (2009), “Ekonomik Krizin Endüstri İlişkilerine Etkileri ve Krize Çözüm Arayışları”, **Kamu-Sen 15 Mayıs 2009 Tarihli Ar-Ge Raporu**.
<http://www.kamusen.org.tr/blog-mainmenu-9/arartrmalar/205-ekonomik-krizin-endustri-iliskilerine-etkileridoc> (10.07.2010)
- KAPIZ, Serap (2001), "İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi", **İş-Güç Dergisi**, Cilt: 3, No: 2.
- KESER, Aşkın (2005), “Çalışmanın Değişen Anlamı ve Çalışmaya İlişkin Yeni Trendler”, **İktisat Fakültesi, Sosyal Siyaset Konferansları**, 2004-2/ 2005-1 Prof. Dr. Turan Yazgan’a Armağan Özel Sayısı.
- KOÇEL, Tamer (2010), **İşletme Yöneticiliği**, Beta Yayınları, İstanbul.
- KORAY, Meryem (2005), **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, İstanbul.
- LORDOĞLU, Kuvvet; ÖZKAPLAN, Nurcan & Mete TÖRÜNER (1999), **Çalışma İktisadı**, Beta Yayınları, İstanbul.
- LUTHANS, Fred (1995), “Organizational Behaviour”, Seventh Edition, Mcgraw Hill Inc., New York.
- MASLOW, Abraham H. (1970), **Motivation and Personality**, 3. Basım, Harper and Row Publishers, New York.

- Mc KINLEY, Terry (2005), "Human Poverty and the MDGs: The Implications for Economic Policies", Paper Prepared for the Conference on "The Many Dimensions of Poverty" UNDP International Poverty Centre, Brasilia, 29-31 August, Bureau for Development Policy, UNDP, New York.
- MORIN, Estelle M. (2004), "The Meaning of Work In Modern Times", HEC Montreal, and Psychologist Conference Paper, 10th World Congress on Human Resources Management, Rio de Janeiro, Brazil, August, 20th.
- OECD (2009), "Education at a Glance 2009, OECD Indicators", Published by OECD.
- OKÇABOL, Rıfât; GÖK, Fatma (1998), "Öğretmen Profili Araştırması ve Öğretmen Yetiştirmede Yeni Arayışlar", VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 9-11 Eylül, Konya.
- ÖZKALP, Enver (2003), "Örgütlerde İşin Çalışanlar İçin Anlamı ve İş Dizayını", **Kamu-İş Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 2.
- SABUNCUOĞLU, Zeyyat, Melek, TÜZ (2008), **Örgütsel Psikoloji**, Alfa Aktüel Basım Yayın, (4. Baskı) Bursa.
- SAĞLAM, Miraç & Aycan ÇİÇEK SAĞLAM (2005), "Öğretmenlik Mesleğinin Maddi Yönüne İlişkin Genel Bir Değerlendirme", Gazi Üniversitesi, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, yaz, Sayı: 3, Cilt: 3.
- Nadir, SUĞUR, S., Gönç-Şavran, T. ve O.B. Çetin (2010) "Hizmet Sektöründe Çalışan Yoksulların Geçim Stratejileri ve Sosyal İlişki Ağları: Eskişehir Örneği", **İş-Güç İnsan Kaynakları ve Endüstri İlişkileri Dergisi**, Cilt:12, Sayı:1, Ocak, 2010.
- SUĞUR,Nadir, SUĞUR, S., Çetin, O.B., Gönç-Şavran, T. ve E. Akarçay, (2008) "Hizmet Sektöründe Çalışan Yoksulların Yoksulluk Algıları Üzerine Bir Araştırma", **İş-Güç İnsan Kaynakları ve Endüstri İlişkileri Dergisi**, cilt:10, sayı:3, Haziran 2008.
- SÖNMEZ, Veysel (1989), "Türkiye'de Öğretmenin Ekonomik Durumu", **Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, ss. 77-84.
- TEVRÜZ, Suna (2002), "Örgütte Kişisel Gelişim" (edt: A. Esra ASLAN), Nobel Yayınları, Ankara.
- TUNÇKAŞIK, Halit (2007), "Türkiye'de ve Çeşitli Ülkelerde Öğretmen Maaşları", **Türkiye Büyük Millet Meclisi, Araştırma Merkezi Bilgi Notu**, Aralık.
- TÜİK (2002), "İl Düzeyinde Temel İşgücü Göstergeleri".
- UZUN, Ayşe Meral (2003), "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası", **Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2.